

25.85x32.2	1/6	1	עמוד	מגזין - גלובס	04/08/2022	82681346-8
בוץ חברה שוויונית בעולם קפיטליסטי - מאת רן אברמיצקי - 25910						

מגזין גלובס ז' באב תשפ"ב | 4.8.2022

מה מושך את הקייבוצניקים ימינה?

מה קורה לקיבוצים שנאלצים לנטוש את חלום השכר השוויוני? מסתבר שהם מתאהבים בשוק החופשי • וזה לא נגמר בתפיסה הכלכלית • פרופ' רן אברמיצקי חוקר כבר עשרים שנה את תעלומת הקיבוצים לאור המהפכות שעברו עליהם במאה ה־21 • בפתרון שהוא מזהה, לזינוק של ההייטק יש תפקיד מרכזי

אורי פסובסקי | 12

26.19x34.84	2/6	12	עמוד	מגזין	G גלובס -	04/08/2022	82681344-6
בוץ חברה שווינונית בעולם קפיטליסטי - מאת רן אברמיצקי - 25910							

12 | כתבת השער: התעלומה הקיבוצית
 לפני 20 שנה, כשהיה סטודנט צעיר לכלכלה, החליט פרוי' רן אברמיצקי להציק לדור הקיבוצניק שלו. "הסברתי לו את כל הבעיות הכלכליות בקיבוץ", הוא מספר לאורי פסובסקי, עד שהרוד שאל בכעס: "אז איך זה שלמרות הכל הקיבוץ עדיין קיים?". מאז הוא מנסה לגלות בדיוק את זה. במחקר האחרון שלו הוא מצא שהשינויים שעברו על הקיבוצים בשנים האחרונות - משנים לאט לאט גם את העמדות הפוליטיות שלהם

היום במוסף G
הקיבוצניקים התאהבו בשוק החופשי, והם זזים ימינה לא רק בכלכלה
 אורי פסובסקי

כך התאהבו הקיבוצניקים בשוק החופשי

כשפרופ' רן אברמיצקי היה מבקר את סבתא שלו בקיבוץ, זה היה בשבילו "גן עדן לילדים". חברה שכולם בה מקבלים שווה בשווה נראתה כרעיון הצודק" • אלא שעם השנים הוא החל להטיל ספק באידיליה, והיום ככלכלן בסטנפורד הוא מנסה לפענח את התעלומה הכלכלית של הקיבוץ • במחקר חדש הוא מביא ממצאים מרתקים על הרפורמה בשכר, שגרמה לקיבוצניקים לתמוך בשוק עבודה תחרותי, וגם לזוז למרכז ולימין בהצבעה שלהם בקלפי

ובאוניברסיטה כשמי שמהגדרס מחשבים ומי שנשר מהתיכון מרוויחים שכר זהה? אין תמריצים להשקיע בהון האנושי".
 "הרוד שלי, שהוא אדם שלו בדרך כלל, התעצבן והתחלנו לריב. אבל הוא אמר דבר חכם: אז איך זה שלמרות כל הבעיות האלה, הקיבוץ שרד כל כך הרבה שנים?".

השאלה הזאת - איך החברה השווינונית של הקיבוצים הצליחה להתקיים במשך כל כך הרבה שנים, בגלגולים שונים - מעסיקה מאז את אברמיצקי, גם ממקום מושבו בקליפורניה, שם הוא מלמד באוניברסיטת סטנפורד. היא העסיקה אותו בדוקטורט שלו ובשורת מחקרים שערך, וגם התגלגלה לספר "תעלומת הקיבוץ", שכתב ויצא לאחרונה בעברית (בהוצאת מאגנס).

"בודקים מודלים חלופיים"

הקיבוצים הם כבר לא מה שהיו פעם. רבים מהם עברו שורה של שינויים בעשורים האחרונים. אחד מהם הוא הרפורמה בשכר - שינוי דרמטי לכל הדעות: לא עוד שוויון בהכנסות לכל החברים, אלא שכר דיפרנציאלי, שלפיו מי שמניב הכנסה גבוהה יותר ישתכר יותר.

אבל לא רק זה: ממחקר חדש שפרסמו אברמיצקי ועמיתיו לפני חודשיים (עדיין ללא ביקורת עמיתים) עולה שהרפורמה בשכר גם גרמה לקיבוצניקים לשנות את העמדות

בחדית הכלכלית אורי פסובסקי מראיין את פרופ' רן אברמיצקי

את הארוחה המשפחתית בבית דודתו ורודו בקיבוץ חפציבה, שהתקיימה לפני 20 שנה, פרופ' רן אברמיצקי זוכר במיוחד. כשהרוד סיפר לו על חידוש שבוצע במפעל מערכות ההשקיה של הקיבוץ, אברמיצקי, שהיה אז סטודנט לתואר ראשון בכלכלה באוניברסיטה העברית, החליט לעצבן אותו. "הוא תיאר את זה כהמצאה נהדרת, ואני אמרתי לו שלפי התיאוריה הכלכלית המפעל לא אמור להיות מוצלח, ובעצם כל הקיבוץ אמור להיות כישלון מוחלט. אז הוא ענה לי: מה אתה מבלבל לי את המוח?", הוא נזכר.

"אמרתי לו: למה לחבר קיבוץ לעבוד קשה כשממילא הוא מקבל חלק שווה מההכנסות? זו 'בעיית הטרימפיסט' בכלכלה. אבל עבור אנשים עצלנים וחסרי כישורים להיכנס לקיבוץ ולחלק את ההכנסה עם חברים מוכשרים יותר זו עסקה נפלאה, אבל למה לחברים מוכשרים שיש להם יכולת השתכרות מחוץ לקיבוץ להישאר בו? "המשכתי את הנאום המאור מעצבן שלי גם בתחושה שאני מודאג מהילדים בקיבוץ, כי מה האינטרס שלהם ללמוד קשה בתיכון

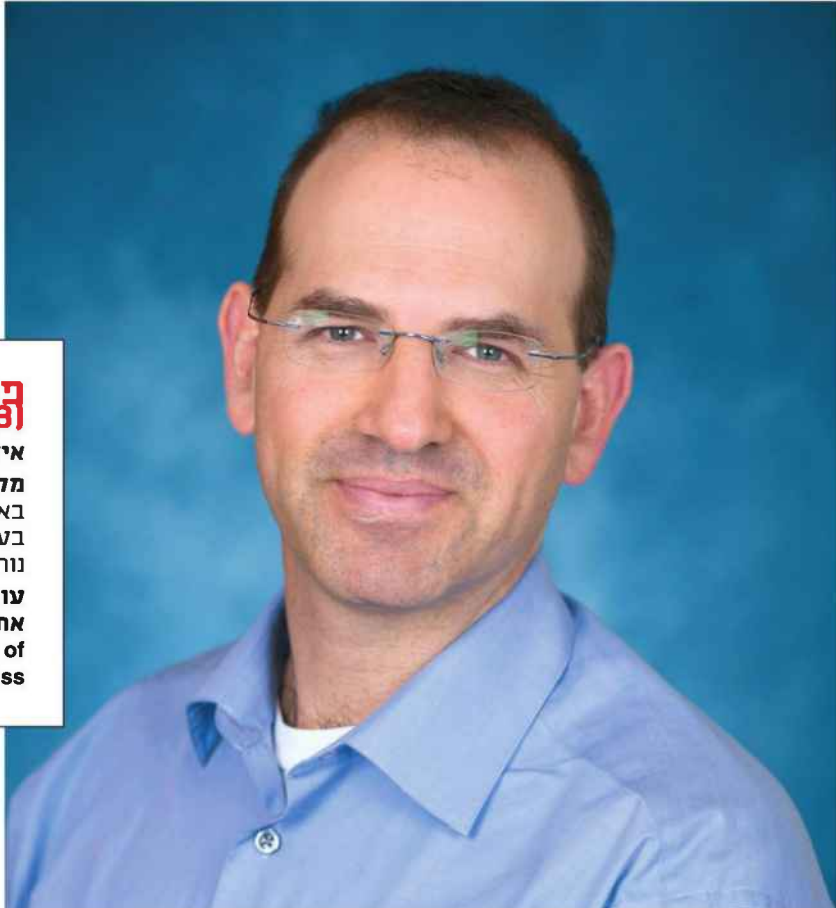

25.76x25.33	3/6	עמוד 13	מגזין - גלובס	04/08/2022	82681345-7
בוץ חברה שוויונית בעולם קפיטליסטי - מאת רן אברמיצק - 25910					

24.14x32.55	4/6	14	עמוד	מגזין	g גלובס -	04/08/2022	82681347-9
בוץ חברה שווייט בעולם קפיטליסטי - מאת רן אברמיצקי - 25910							

פרופ' רן אברמיצקי (48)

אישי: נשוי + 3, גר בקליפורניה
מקצועי: מרצה לכלכלה באוניברסיטת סטנפורד; בעל דוקטורט מאוניברסיטת נורת'וסטרן
עוד משהו: פרסם לאחרונה את הספר "Streets of Gold: America's Untold Story of 'Immigrant Success"

הפוליטיות שלהם ואפילו את הפוסי ההצבעה שלהם.

במחקר שלהם, שהשווה קיבוצים שביצעו את הרפורמה בנקודות זמן שונות, הם מצאו שהתזווה לכיוון השוק החופשי גם גרמה לקיבוצניקים להאמין יותר בשוק החופשי. "ראינו שקיבוצים שעשו רפורמת שכר מצביעים פחות לשמאל ויותר למרכז ואפילו קצת יותר לימין. ראינו גם שרפורמת השכר הביאה לעלייה בשיעור התמיכה בשוק עבודה תחרותי, בשכר דיפרנציאלי ובתשלום עבור שעות נוספות, והובילה לירידה בשיעור התמיכה בערך השוויון ובבעלות משותפת על נכסים.

"אבל באופן מאוד מעניין רפורמת השכר הביאה גם לעלייה בתמיכה בערבות הרדית. כלומר, אנחנו מוצאים שקיבוצניקים נוטים לעבור מתמיכה במודל הסוציאליסטי המסורתי שלהם לתמיכה במודל שהוא יותר סוציאלי-דמוקרטי, רוגמת שבריה ונורבגיה, כלומר לשוק תחרותי, אבל עם מדינת רווחה ועזרה הרדית, "שלא כמו קומונות רבות אחרות בהיסטוריה, הקיבוצים הראו לאורך כל הקיום שלהם גמישות ונכונות להתאים את עצמם לעולם משתנה. בעולם שבו אי-השוויון גדל, הקיטוב הפוליטי והחברתי עולה ויש משכרים כלכליים, הקיבוצניקים ממשיכים את הניסוי החברתי שלהם ובודקים מודלים חלופיים, כאלה שמנסים למצוא את האיוון הנכון בין הרצון להמשיך לשרוד ולשגשג לבין הרצון לשמור על עקרונות השוויון והעזרה ההרדית".

"בקיבוצים אין רכוש פרטי. מי שעוזב לא יכול לקחת את החלק שלו. אין חיסכון, אין ירושה. אז קשה לעזוב. זה לא נקבע כדי להתמודד עם בעיית התמריצים. אבל אם במתכוון ואם לא, צורת החיים הזאת עזרה להם להתמודד איתה"

"אני לא אומר שהחוקים והנורמות האלה נקבעו כולם רק במטרה להתמודד עם בעיית התמריצים. יש סיבות אידאולוגיות ואחרות לרכוש המשותף, לחינוך המשותף, לחרד האוכל. אבל בין שבמתכוון ובין שלא, הקיבוצים יצרו את החברה שלהם בצורה שעזרה להם במשך שנים להתמודד עם זה.

"יש בכלכלה רעיון שלפיו שחקן ביליארד אולי לא יודע את חוקי הפיזיקה כשהוא מנסה להכניס את הכדור לפינה, אבל חוקי הפיזיקה פועלים על שולחן הביליארד. אז השחקן מתנהג כאילו הוא יודע את החוקים ומביא בחשבון את החיכוך ואת עוצמת המכה. ככה אני מסתכל על זה. אפילו אם המטרה לא הייתה לפתור את בעיית התמריצים, הרבה מהחוקים והנורמות שנקבעו בקיבוץ עזרו לפתור אותן".

הניצנים להיחלשות הסוציאליזם

ויש פה עוד היבט: בעיית ההתמיינות השלילית, כלומר הסכנה שהקיבוץ ימשוך דווקא את העצלנים, שיודעים שיש מי שיעבוד בשבילם והם יוכלו ליהנות מההכנסות שלו. "הקיבוץ מודע מאוד לבעיה, ולכן מנהיג תהליך סינון. יש ועדת קבלה שבה צריך להראות יכולת השתכרות והשכלה מתאימה וגם מי שמתקבל יש לו תקופת ניסיון".

ברקע לזה עומד אחד המאפיינים הבולטים של הקיבוצים: החברה בהם אחידה למדי. "לאוכלוסייה הומוגנית הרבה יותר קל לשמור על שוויון מאשר לאוכלוסייה הטרוגנית. ברור המייסדים היו הרבה פעמים צעירים בעלי הכשרה אידאולוגית ומקצועית משותפת ובעלי אופק משותף, שבאו למקום שיש בו חוסר ודאות. ההומוגניות הזאת פתרה באופן טבעי את בעיית ההתמיינות השלילית".

אלא שההומוגניות הזאת עשתה עוד כמה דברים. "כשהמדינה הייתה צעירה ואנשים התחילו לבוא ממדינות המזרח התיכון, בן-גוריון ביקש מהקיבוצים לקלוט קצת מהם ככית ראשון, אולי לתת להם עבודה. שם היו הניצנים ←

בעיות שאמורות להכשיל את הקיבוצים, מהסוג שנקרא בעגה המקצועית בעיות תמריצים. אבל כשבוחנים את זה קצת יותר לעומק, מסביר אברמיצקי, אפשר למצוא באורח החיים שלהם את הפתרון לבעיות האלה.

"התשובה לבעיית הטרמפיסט, למשל, היא לחץ חברתי, שיעיל במיוחד בקבוצות קטנות. בקיבוץ כולם מכירים את כולם: הם עבדו במשך שנים יחד, הילדים לומדים באותן מסגרות. מי שרוצה יכול למרר לך את החיים, או תצטרך או לעבוד קשה או פשוט לעזוב. לא תעבוד קשה? לא ישבו לידך בחרד האוכל. אתה לא מוצא עבודה? סדרן העבודה ישלח אותך לשלח לקלף תפוחי אדמה".

ונכון, יש מי שזה לא מתאים לו ויעדיף לעזוב. אבל גם כאן לקיבוצים יש פתרון שיקשה את בריחת המוחות. "בקיבוצים אין רכוש פרטי. מי שעוזב לא יכול לקחת את החלק שלו. אין אפשרות לחיסכון פרטי, אין ירושה. אז קשה לעזוב. וגם מי שיש לו אמביציה וממש רוצה ללמוד, הקיבוץ המסורתי היה מאשר לו לימודי אגרונומיה. זה אמנם לא משפטים אבל זה שיקול בעזיבה.

"עד שנות השמונים ישראל הייתה שווייט למדי. אלא שעם גאות ההייטק התשואות למיומנות עלו בחדות. המשכורת שחברי קיבוץ בעלי כישורים יכלו להשיג בעיר הגבירה את בריחת המוחות, והקשתה את החלוקה השווייטית"

מה ימנע את בריחת המוחות?

אברמיצקי עצמו אינו חבר קיבוץ ומעולם לא היה. "גדלתי בירושלים, אבל כל החיים שלי היו על הקו בין העיר לבין קיבוץ נגבה, שסבא וסבתא שלי היו ממקימיו, לבין קיבוץ חפציבה. עכשיו אחי ומשפחתו גרים ברמת הכובש. כך שתמיד הקיבוץ הוא חלק מרכזי בחיי".

סבו וסבתו היו ניצולי שואה, שאיכרו את משפחתם ומצאו משפחה מורחבת בקיבוץ, וכשהסבא מת היא נשארה לטפל לכר בשתי ילדות קטנות. "הקיבוץ היה לה רשת הביטחון והביטוח והמשפחה. היא עברה שם כתופרת מסביב לשעון. זו הייתה לדעתנו הדרך שלה להגיד תודה לקיבוץ".

כילד אברמיצקי ואחיו מצאו בביקורים שלהם בנגבה, עם הברכה, המרשאות ומגרשי הספורט, "גן ערן לילדים". כנער, הוא מספר, "אפילו אהבתי אותו עוד יותר: חברה שכולם בה מקבלים שווה בשווה נראתה לי הרעיון הנכון והצודק".

אלא שעם השנים הוא התחיל להטיל ספק באידיליה, ואז החליט לחקור את הנושא בעצמו. כשאמר למנחה הדוקטורט שלו באוניברסיטת נורת'וסטרן שהוא רוצה להתמקד בקיבוצים, התשובה שלו הייתה "השתגעתי? זה מה שאתה רוצה לעשות בדוקטורט בכלכלה?". אבל אברמיצקי הסביר שיש כאן שאלה רחבה יותר. "בעולם שבו אי-השוויון עולה כל כך, והאחוזון העליון מחזיק בכל כך הרבה מהכלכלה, טבעי שאנשים מתחילים לשאול אם ניתן לבנות חברה שווייטית ובאילו תנאים היא תשרוד".

כאמור, מנקודת מבט כלכלית יש שלל

24.48x32.72	5/6	עמוד 16	מגזין גלובס - 04/08/2022	82681348-0
בוץ חברה שווינונית בעולם קפיטליסטי - מאת דן אברמיצקי - 25910				

של הסתירה בין התפיסה הסוציאליסטית של הקיבוצים לבין התפיסה הציונית שלהם. מצד אחד, לפי התפיסה הסוציאליסטית, לקחת עובד זר זה ניצול, ומצד שני האידאולוגיה הציונית שלהם מחייבת כי בן-גוריון ביקש. הרבה פעמים האנשים שבאו לעבוד בקיבוצים - המקומיים היו מעדיפים לראות אותם בשדות על פני חדר האוכל. שם התחילה המחשבה שאולי יש משהו מועדוני בקיבוצים."

"תמיד נהנו מתמיכה"

לקיבוצים, לפחות בתחילת דרכם, היה עוד עיקרון כלכלי שעבד לטובתם. "לאורך השנים סיפק הקיבוץ למשקי הבית שירותים כמו בישול, כביסה, טיפול בילדים, ספריות, חיי תרבות. על שירותים כאלה חל עיקרון שכלכלנים קוראים לו תשואה עולה לגודל או יתרון לגודל. האספקה של השירותים האלה לרבים וזלה יותר לנפש מאשר האספקה שלהם למעטים.

"הטיעון הזה נכון גם בנוגע למוצרים קהילתיים אחרים בקיבוצים, כמו בריכת שחייה, מגרש כדורסל גינות נוי. אלה היו מותרות שנבצרו מרוב הישראלים, ואילו כל חבר קיבוץ יכול היה ליהנות מהם מבלי לגרוע מיכולתם של חברים אחרים ליהנות מהם. אם מקלט טלוויזיה היה מוצר מותרות לאחרים, אפשר היה לשים במרכז התרבות של הקיבוץ טלוויזיה אחת שכל החברים יכלו להשתמש בה."

בהמשך, כשטלוויזיות הפכו לזולות יותר, היתרון הזה החל להישחק. ולמעשה, בעידן הטלוויזיה הרב-ערוצית כבר היה קשה יותר לתאם בין הרצונות של כל הצופים, מה שהביא לכניסת מכשירי הטלוויזיה לבתי החברים ולפגיעה בהתכנסות הקהילתית.

וברמה הבסיסית הרבה יותר, הקיבוץ סיפק לחברים שלו מוצר יקר ערך: רשת ביטחון. "בקיבוץ אתה יודע שלא משנה מה יקרה לך, אם תיפצע או ייוולדו לך ילדים עם מוגבלויות, אתה ובני משפחתך תקבלו תמיד חלק שווה בהכנסות". במציאות של מחלות כמו מלריה זה היה ביטוח רבי-ערך.

בתחילת הדרך, ולמעשה עד המהפך הפוליטי של 1977, הקיבוצים גם זכו לתמיכה נדיבה מהמדינה, "גלויה וגם סמויה", מסביר אברמיצקי. "למשל הטבות מס, סובסידיות למים. התמיכה הזאת אפשרה רמת חיים גבוהה וכמוכן תרמה ליכולת שלהם להחזיק מעמד לאורך זמן.

"בעשור שקדם למשבר הקיבוצים בשנות השמונים הם גם לוו סכומים גבוהים. הם רצו להרחיב את מפעל התעשייה שלהם כדי להפוך את חררי החברים לדיירות שיבטלו את הלינה המשותפת ולשרג את חררי האוכל, את בריכות השחייה, את אולמות התרבות. כל עוד האינפלציה בישראל השתוללה, החובות שלקחו הקיבוצים היו זולים". הם היו לא צמודים, והאינפלציה שחקה אותם. אבל כשממשלת ישראל הצליחה להשתלט על האינפלציה, "הקיבוצים מצאו את עצמם עם חובות גבוהים, וקיבוצים רבים לא יכלו לעמוד בנטל.

"התמיכה הממשלתית והכסף שלוו בהחלט אפשרו לקיבוצים רמת חיים גבוהה מכפי שיכלו להרשות לעצמם לפי ההכנסות שלהם, וזה חלק

בהישרדות שלהם. הם תמיד נהנו מתמיכה, מה שלא מאפשר לדעת איזה חלק בהישרדות שלהם נבע מיכולתם להצליח כלכלית ואיזה חלק נבע מהסיוע שקיבלו."

"שווינוניים בגלל העושר"

אחרי משבר הקיבוצים צץ פה הגורם ששיחק תפקיד מכריע בהתערערות התפיסה השווינונית שלהם: פריחת ההייטק. "זה הפך את הקיבוץ המסורתי לפחות אטרקטיבי עבור חברים בעלי יכולת השתכרות גבוהה יותר מחוץ לקיבוץ". זו תקופה, מוכיר אברמיצקי, שבה חלק מחברי הקיבוץ כבר נמנו עם הדור השני והשלישי, ושיקולים פרקטיים שיחקו עבורם תפקיד חשוב לא פחות מאידאולוגיה.

"עד שנות השמונים ישראל הייתה מדינה שווינונית למדי. אלא שמאמצע שנות התשעים, עם גאות ההייטק, התשואות למיומנות עלו בחדות. המשכורת שחברי קיבוץ בעלי כישורים גבוהים ונדרשים יכלו להשיג בעיר הגבירה את בריחת המוחות, והקשתה את המשך קיום החלוקה השווינונית. כעבור כמה שנים הקיבוצים החלו רפורמות מסיביות."

בשלב הראשון, מפרט אברמיצקי, הם התמקדו במניעת בזבוז והגברת היעילות, למשל באמצעות גביית תשלום על חשמל ומוון והפיכת ענפי הקיבוץ למרכזי רווח. השלב השני היה תשלום על עבודה ומעבר לשכר דיפרנציאלי, "שזה כבר ממש פוגע בעקרון השוויון של הקיבוצים. בהמשך הגיעו הפרטת הרכוש, הקמת שכונות ההרחבה. למעשה כיום פחות מ-20% מהקיבוצים נשארו בעלי שוויון מלא."

בכסף אתה מתעבב על הקיבוצים שנותרו שווינוניים, וקובע ש"מוטב להיות עשירים". איך דווקא הקיבוצים מלמדים אותנו שבדאי להיות עשירים?

"תראה, עדיף להיות עשיר, בריא ויפה מאשר חולה, מכוער ועני. לכולם, לא רק לקיבוצים. בהקשר של הקיבוצים העושר הוא במידה רבה מה שאפשר להם להישאר שווינוניים. אחד הרברים שאני מוצא בנתונים הוא שקיבוצים שנשארו עשירים לאחר המשבר הכלכלי, דוגמת חצרים וגן שמואל, נשארו שווינוניים. קיבוצים שנפגעו מהמשבר ונדרשו להוריד את רמת החיים שלהם חוו בריחת מוחות. המשכילים ובעלי יכולת ההשתכרות עזבו, והקיבוצים האלה עברו לשכר דיפרנציאלי, במידה רבה כדי שחברים מהדור הצעיר לא יעזבו.

"זה כמוכן מעלה את השאלה אם מדינות סוציאל-דמוקטיות כמו שבדיה ונורבגיה - שמבוססות על יותר שווינוניות - מצליחות לשמור על מדינת רווחה כל כך נדיבה כי הן כל כך עשירות". וגם, כפי שמזכיר אברמיצקי, הומוגניות למדי.

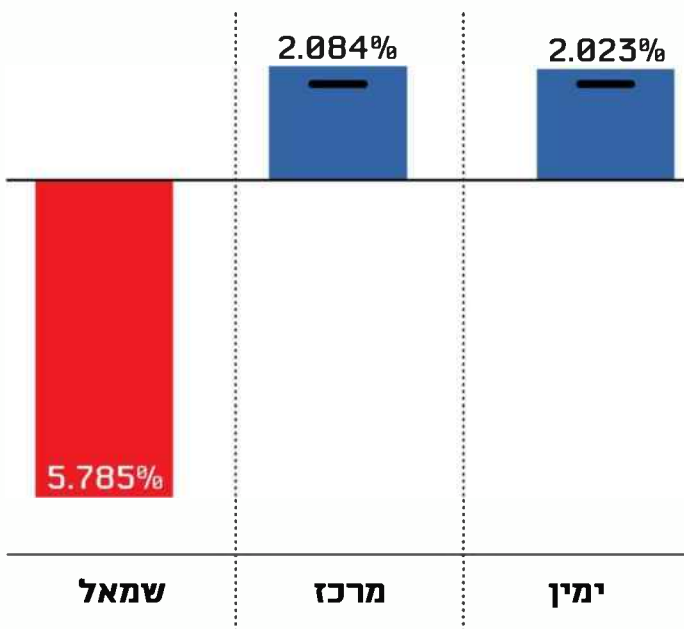
"חברה שיש בה השראה"

בעשור האחרון אברמיצקי ושותפו פרופ' ויקטור לביא מהאוניברסיטה העברית חוקרים - בעזרת נתונים מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משרד החינוך וביטוח לאומי - את ההשלכות של המעבר לשכר דיפרנציאלי. במאמר ←

"המודל הסוציאליטי שמבוסס על שוויון מלא לא עבד להם יותר. כשהם עברו לשכר דיפרנציאלי, הם ראו שיש יתרונות לשוק הפרטי והחופשי. זה גרם להם לשאול: איך גם בסביבה של שוק תחרותי נדאג לחלשים ונשמור על השוויון?"

הקיבוצים זזים ימינה

השינוי בדפוסי ההצבעה בעקבות רפורמת השכר הדיפרנציאלי (באחוזים)

* ההשוואה בין קיבוצים שבהם נערכה הרפורמה בשנה שקדמה לבחירות לבין כאלה שבהם נערכה רפורמה שנה שלאחר הבחירות ** המדגם כולל 232 קיבוצים בשש מערכות הבחירות בין 1996 ל-2013

"ציפינו שחברי קיבוץ פחות משכילים ויותר מבוגרים ימשיכו לרצות שוויון, ולא יגדילו את התמיכה שלהם בשוק חופשי, שבו הם ירוויחו פחות ואולי יפסידו, כי הם פחות משכילים, והשכר מבוסס על השכלה. הופתענו לגלות שההשפעה זהה"

24.1x29.66	6/6	18	עמוד	מגזין - גלובס	04/08/2022	82681349-1
בוץ חברה שווייטית בעולם קפיטליסטי - מאת רן אברמיצק - 25910						

ומה לגבי השינוי בהצבעה? האם הוא קרה בעקבות התזוזה בעמדות, שמושפעת מרפורמת השכר?

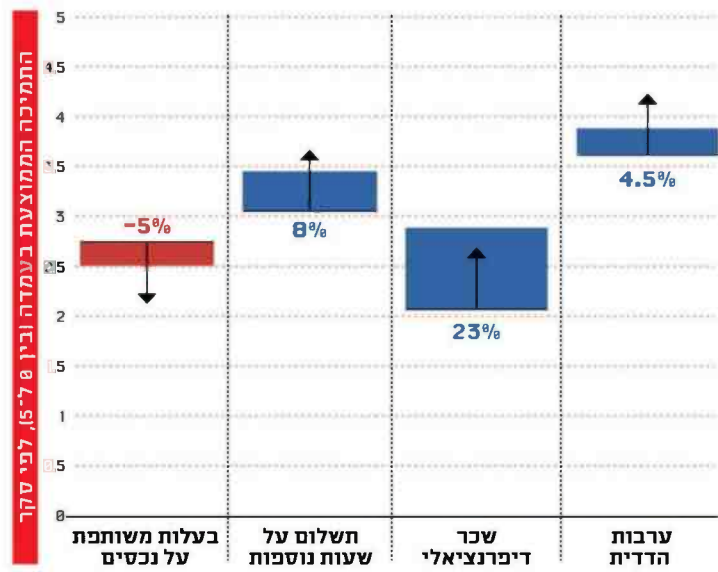
"זה לא סביר שחברי קיבוץ שינו את דעתם הפוליטית על תהליך השלום וכו' בעקבות רפורמות השכר. מה שיותר סביר הוא שכשהקיבוצניקים עברו למודל של שכר דיפרנציאלי, הם מצאו שיש יתרונות למודל השוק החופשי, למשל מוסר עבודה גבוה יותר ורמת חיים גבוהה יותר. כך הם שינו את העמדות שלהם. מבחינת הצבעות כנראה לתפיסתו של המצביע השולי בקיבוץ (שהוא לא שמאלני בדם - א"פ) מפלגות המרכז והימין ביטאו טוב יותר את העמדות החדשות של שוק יותר תחרותי."

אחד הממצאים במחקר הפתיע את אברמיצקי במיוחד. "ציפינו שחברי קיבוץ פחות משכילים ויותר מבוגרים ימשיכו לרצות שוויון, ולא יגדילו את התמיכה שלהם בשוק חופשי, שבו הם ירוויחו פחות ואולי יפסידו, כי הם פחות משכילים, והשכר מבוסס על השכלה. הופתענו לגלות שהשפעה זהה גם עבורם."

לסיכום, אנחנו חוזרים לשיחה של אברמיצקי ודודו מקיבוץ חפציבה. "זה לא שהרוד שלי לגמרי צדק, וגם לא שאני לגמרי צדקתי. הכוחות הכלכליים אמנם לא נעצרים בשערי הקיבוץ, והקיבוצניקים מגיבים לתמריצים כלכליים, אבל זה לא מערער את החשיבות של הקיבוצים כניסוי מרתק בסוציאליזם וכדוגמה לחברה שוויונית שאנשים בה מוכנים להקריב כדי שהיא תצליח. במונח הזה יש בזה הרבה השראה. זה ניסוי מעניין מאוד שכולם יכולים להסתכל עליו, על קבוצת אנשים שניסתה לקחת את השוויוניות הזאת ולהיות לא רק פונקציונלית מבחינה כלכלית, אלא גם חברה שלא משאירה אנשים מאחור, שהיא יותר צודקת לתפיסתם. ואפשר ללמוד מהם הרבה, בין שאתה מסכים עם הדרך שבה הם עיצבו את החברה ובין שלא."

"רפורמת השכר הביאה גם לעלייה בתמיכה בערבות הדדית. אנחנו מוצאים שקיבוצניקים נוטים לעבור מתמיכה במודל הסוציאליסטי המסורתי שלהם לתמיכה במודל שהוא יותר סוציאלי-דמוקרטי, כלומר לשוק תחרותי, אבל עם מדינת רווחה ועזרה הדדית"

פחות תמיכה בבעלות משותפת על נכסים, יותר תמיכה בערבות הדדית השפעת רפורמת השכר הדיפרנציאלי על עמדות חברי הקיבוצים

שלהם, שכתבו עם הדוקטורנט מעין שגב, הם מראים איך הרפורמה השפיעה על בחירת מקצוע הלימודים של בני הקיבוצים. "רואים שהחברים שהקיבוץ שלהם עבר לשכר דיפרנציאלי עוברים ממדעי הרוח ומדעי החברה למדעים. האם זה טוב או לא? כל אחד לתפיסתו."

במחקר החדש של אברמיצקי, שגם אותו ערך עם לביא, ונערך עם מיכל פלגי, סוציולוגית המכון לחקר הקיבוץ באוניברסיטת חיפה, ושני הדוקטורנטים נתאל בן פורת ושחר להר מהאוניברסיטה העברית, הם בוחנים את דפוסי ההצבעה בבחירות לכנסת וגם את העמדות של הקיבוצניקים על שוק עבודה תחרותי, שכר דיפרנציאלי, ערך השוויון, בעלות משותפת על נכסים, ערבות הדדית וכדומה. אלה נמדדים בסקרים שנתיים שעורך המכון לחקר הקיבוץ בכל הקיבוצים ב-25 השנים האחרונות.

בתקופה הזאת היו מגמות שינוי בכל הקיבוצים, ובעצם תזוזות עומק בכל החברה הישראלית למרכז וימינה. מה שאברמיצקי ועמיתיו מנסים לעשות, הוא מסביר, הוא לבודד את ההשפעה הסיבתית של הרפורמה בשכר מעבר לכל שאר המגמות הכלליות.

הם עושים את זה, למשל, באמצעות ניצול העובדה שבכל קיבוץ רפורמת השכר קרתה בזמן שונה. "כך אנחנו יכולים להשתמש בקיבוצים שעשו רפורמת שכר מאוחר יותר כמעין קבוצת ביקורת לקיבוצים שעשו רפורמה דומה כמה שנים קודם; או למשל כשאנחנו מסתכלים על הבחירות לכנסת אנחנו משווים קיבוצים שעשו רפורמה בדיוק שנה אחת לפני מערכת הבחירות, כמעין קבוצת טיפול, לקיבוצים שעשו רפורמה דומה שנה אחת אחרי, כמעין קבוצת ביקורת."

את ההשוואות האלה אברמיצקי ועמיתיו עשו על מדגמים שונים כדי לוודא שהתוצאות שלהם 'יציבות', ובכולם אפשר היה לראות אותה המגמה: קיבוצים שערכו רפורמה לפני הבחירות נטו להצביע פחות לשמאל ויותר למרכז ולימין (התזוזה היא באחוזים בודדים).

ואם להעמיק קצת יותר אל נבכי התנועה הקיבוצית, מתברר שכל השינוי הזה ברפואי ההצבעה מוסבר על ידי קיבוצי התק"ם שנכללו במחקר, להבדיל מקיבוצי הקיבוץ הארצי, שלא שינו את ההצבעה שלהם. "לרפורמות השכר הייתה השפעה דומה גם בקיבוץ הקיבוץ הארצי וגם בקיבוצי התק"ם", מסביר אברמיצקי. "אפילו לפני הרפורמות קיבוץ הקיבוץ הארצי הצביעו לשמאל בשיעורים גבוהים יותר מקיבוצי התק"ם, ולמרות שהעמדות בהן השתנו, השינוי כנראה לא היה מספיק גדול כדי לנתק את הקשר שלהם עם מפלגות השמאל".

אם נחזור לממצא הכללי על השפעת הרפורמה, איך אתה מסביר את השינוי הזה? "יש כאן כנראה הבנה, לתפיסתם של חברי הקיבוץ, שהמודל הסוציאליסטי המסורתי שמבוסס על שוויון מלא לא עבד להם יותר. וכשהם עוברים למודל של שכר דיפרנציאלי, הם רואים שיש כל מיני יתרונות של מודל השוק הפרטי והחופשי, אבל הם גם מכירים שעבודה שבשוק חופשי יותר יש מנצחים ומפסידים. זה גורם להם לשאול: איך גם בסביבה של שוק תחרותי נראג לחלשים ונשמור על העקרונות השוויוניים שלנו? ולכן זה קפיטליזם עם יותר חמלה".

ביקור ראש הממשלה שמעון פרס בחדר האוכל של קיבוץ עין גדי, 1985. "הקיבוצים הם ניסוי מרתק לסוציאליזם"